

SAMPRODUKTION AV PLATSER

Former för deltagande i utveckling av mötesplatser längs Rosengårdstråket

Peter Parker

En vanlig ambition i planeringen av offentliga platser är att de ska vara livliga, tillåta olika grupper att vistas där och gärna mötas i konstruktiva former. Det finns många olika typer av offentliga platser som kan bidra till livlig och inkluderande interaktion som bibliotek, museer, eller platser för rekreation, konst, idrott och lek. Men offentliga medel för att skapa sådana platser är begränsade och det är inte alls självklart att kunna skapa välbesökta och inkluderande platser även om resurser finns. Livliga mötesplatser finns också i anslutning till vissa former av handel. Handel har också av tradition utgjort en viktig komponent i livliga urbana platser genom att det ger möjligheter för olika typer av människor att mötas. Om det finns en lokal prägel och en småskalighet kanske handeln också kan bidra till att skapa lokala nätverk som också fyller bredare samhällsrelaterade funktioner (Jacobs, 1961). Det är dock vare sig möjligt eller önskvärt att sprida småskalig handel överallt. Mot den bakgrunden framtonar ett behov av att utveckla former för inkluderande urbanitet för platser som saknar betydande offentliga attraktioner eller småskalig handel. Det finns också ett behov av komplement där dessa traditionella former för offentliga eller kommersiella platser inte räcker för att skapa inkluderande urbanitet.

En bärande tanke i utvecklingen av Rosengårdsstråket har varit att låta fysisk förnyelse gå hand i hand med vad man från kommunalt håll ser som en konstruktiv social utveckling. I en idéskiss från gatukontoret framställdes detta som att möjliggöra ett ökande deltagande över tid i utvecklingen av platser: från en begynnande information, via medverkan i utformning, involvering i byggprocessen till medbestämmande i skötsel av platserna. Tanken var att bygga in delaktighet i dessa offentliga platser, att samproducera i huvudsak icke-kommersiella platser för att skapa en livlig interaktion mellan olika parter. Försöken till samproduktion av platser har återspeglat en hög ambition för

social hållbarhet i kommunens arbete som har tagit sig olika uttryck i olika delar av utvecklingsarbetet.

Syftet med detta kapitel är att kort lyfta några specifika utmaningar i arbetet med delaktighet i platsutveckling ur både planerings och förvaltningsperspektiv och vaska fram praktiska implikationer för fortsatt arbete. Jag kommer att utgå från ett stråk från Öst till Väst som inkluderar Rosengårdsstråket men sträcker sig förbi centrum ut till bostadsområdena i Västra Hamnen. Det är viktigt att utgå från detta längre stråk för att förstå hur platserna bidrar till att binda ihop staden. Det är även värt att beakta att även om bostadsområdena i Västra Hamnen och Rosengård skiljer sig åt på många sätt så är det ändå storskaliga bostadsområden och har därigenom vissa likartade utmaningar.

Social hållbarhet och offentliga platser

Social hållbarhet är ett mångfacetterat begrepp vars innebörd varierar med olika sammanhang. I avseende på offentliga platser kan social hållbarhet förstås som möjligheten för olika individer och grupper att vilja ta plats i stadsrummet, att mötas med respekt samt att kunna delta i platsens utveckling på ett meningsfullt sätt både i avseende på vardagligt skapande och större fysiska förändringar. (Dempsey, Bramley, Power, & Brown, 2011). Det finns en spänning mellan olika aspekter av social hållbarhet som både gör begreppet undflyende och intressant. Denna spänning kommer ur att olika grupper närmast definitionsmässigt har olika sätt att se betydelsen av en plats och har olika behov och prioriteringar. Därmed finns det en betydande utmaning i att dessa olika grupper alla ska kunna känna en grad av delaktighet i utveckling av platsen. Ur detta perspektiv handlar social hållbarhet om en balansgång som upprätthålls över tid. Ett negativt utfall för utveckling av en plats skulle vara om den inte upplevs som inbjudande, antingen av några alls eller att dess användning och utveckling domineras av en viss grupp till förfång för andra. Ett positivt utfall av utvecklingen av en plats i riktning mot social hållbarhet skulle vara om det finns en tilltagande bredd av olika grupper, en pågående och rimligt respektfull förhandling om dess bruk och en avsaknad av starka territoriella gränser antingen i tid eller rum (Kärholm, 2007).

Platsutveckling längs stråket

Det är i huvudsak fyra försök att utveckla hållbara platser längs stråket från Öst till Väst som bildar en bas i följande diskussion av planeringsmässiga och förvaltningsmässiga utmaningar. Den första är Stapelbäddsparken och i synnerhet skejtbanan som samproducerats och drivs i ett samarbete mellan staden och föreningen Bryggeriet. Det andra är bokalerna och Örtagårdstorget. Bokalerna var ett initiativ från MKB, Malmös kommunala bostadsbolag, för att visa upp lokalt entreprenörskap och som både skapade en mötesplats och angav en riktning som binder samman Rosengård med centrum. Bokalerna väver samman värdet av småskalig handel (Jacobs 1961) med de speciella sociala förutsättningar som finns på platsen. Den senare utvecklingen av Örtagårdstorget bidrog till att förstärka bokalernas sociala betydelse. Det tredje exemplet handlar om försöken att anlägga stadsodlingar längs med stråket och slutligen anläggningen av *Rosens röda matta*, en mindre men strategiskt viktig plats i Rosengård som staden utvecklat för att attrahera olika grupper till utomhusaktiviteter med möjlighet till musik och uppträdanden.

I vart och ett av dessa fyra fall syftade utvecklingen till att lyfta fram en grupp som inte annars hade en given plats i det offentliga rummet och därmed berika platsens karaktär, det vill säga, skapa en bättre balans mellan olika grupper. Skejtare är en part som kanske hade tagit sig plats i staden ändå, men i och med Stapelbäddsparken fick denna grupp en helt annan möjlighet att utvecklas. Parken både skapar liv och skapar plats för en subkultur i en miljö som annars domineras av dyra bostäder och som kanske inte annars inbjuder till lek och rörelse. Parken lockar också företrädesvis unga människor till stadsdelen. Med bokalerna skapades ett skyltfönster för småskaligt, lokalt förankrat entreprenörskap i ett område som annars dominerades av boende och storskalig handel. Initiativet var nyutvecklande både arkitektoniskt och i avseende på kontraktsformer och förvaltning. Stadsodlare är en mindre definierad kategori. Tanken var att komplettera bruket av platser med nya grupper i avseende på nya ålderskategorier, genom en förlängning av den tid som platserna används och kanske också för att skapa möten mellan olika odlingstraditioner. *Rosens röda matta* slutligen, skapades med det uttalade syftet att platsen inte skulle exkludera unga tjejer, något som kommunen uppmärksammat att många andra offentliga platser, till exempel Stapelbäddsparken, tenderat göra. *Rosens röda matta* skulle snarare lyfta fram en positiv roll för denna grupp. De olika försöken till samproduktion har gemensamt att de syftar till att skapa mera socialt hållbara platser. Detta skulle ske genom att lyfta fram och skapa en resurs för utvalda grupper och där denna grupp ska komplettera och samspela med andra.

Att skapa engagemang för en plats genom deltagande i utformning

En viktig utgångspunkt i denna analys är att det inte är självklart att stadens offentliga rum är av direkt värde för någon, eller i vart fall inte att personer är beredda att aktivt engagera sig i utvecklingen av en plats. Det finns många skäl som talar emot: det är många olika parter som rör sig i stadsrummet, det saknas inbördes kommunikation mellan brukarna, brukarna har olika intressen och prioriteringar och slutligen så har brukarna kanske inte något långsiktigt intresse av en plats om de förväntar sig att flytta inom en överskådlig framtid. I de flesta fall kommer det därför inte att framstå som viktigt för enskilda människort att engagera sig i utvecklingen av en plats. Om de ändå gör det så är det mycket svårt att skapa en bestående effekt. Det är ofta en mycket komplicerad förhandling med olika intressen som måste ske för att få en ändring till stånd (Rydin & Pennington 2000). Offentliga platser skulle därför lätt kunna få karaktären av oreglerad gemensam resurs med nedskräpning, förslitning och avsaknad av investering som följd. I utformning av en offentlig plats kan kommunen dock möjliggöra för specifika grupper att engagera sig och på det viset minska kostnaden för att engagera sig och öka det potentiella värdet för denna grupp. Därigenom skulle det kunna skapas engagemang både i utformning och förvaltning av platsen och en slags infrastruktur för dialog mellan kommun och en grupp av brukare. En invändning mot en sådan ansats är att den riskerar att göra platsen mer privat och mindre publik, det vill säga att platsen tas i anspråk av en specifik grupp och tränger undan andra. En stadsodling på offentlig plats skulle kunna betraktas som en grad av privatisering. Det är dock också möjligt att odlingen möjliggör för nya grupper att vistas och mötas på platsen så att den blir mer livfull, mångfacetterad och demokratisk. Vad som sker är inte på förhand givet. Det finns dock aspekter av både utformning och förvaltning som kan bidra till att platsen framstår som en resurs och engagerar brukare men samtidigt minskar risken för att denna grupp dominerar helt.

Drivkrafterna för brukare att engagera sig i utvecklingen av en plats kan röra sig om ett specifikt intresse som till exempel skejtande. För Stapelbäddsparken var engagemanget hos gruppen skejtare, föreningen Bryggeriet och drivna enskilda medlemmar avgörande för utformningen av parken. Det fanns tidigt en ambition att bygga en bana i världsklass varför parken också framstår som en tydlig resurs för skejtare inte bara lokalt och nationellt (Hansen & Lagergren, 2010). Detta garanterade ett visst liv i parken. Skejtarna kan sägas dominera banan men Stapelbäddsparken som helhet inkluderar andra typer av aktiviteter. Det finns också aspekter av framträdande och tävling i skejtandet

som skapar en viss kontakt utåt. Dessutom finns plats för otvungen social interaktion i direkt anslutning till skejtbanan, till exempel platser att sitta och en mindre caféverksamhet.

När det gäller utveckling av bokalerna bygger engagemanget huvudsakligen på att de som hyr en bokal har en fördelaktig form för att driva vissa typer av verksamheter. Kraven på boende i anslutning till affärsverksamheten, vilket är en slags institutionell innovation, samt kraven på typ av affärsverksamhet gör att det finns en tydlig social och utåtriktad aspekt av affärsverksamheten. Utformningen av själva bokalerna i en sammanhängande rad och med relativt stor närvaro på Örtagårdstorget gör att det finns en slags inbyggd relation till torget vilket skapar en koppling mellan dem som hyr bokalerna och torgets förvaltning. Utformningen av Örtagårdstorget har i sin tur sedan anpassats för att förstärka möjligheter till otvungen social interaktion på torget som stärker och bygger på den aktivitet som uppkommer genom bokalerna. Detta har skett genom att skapa bättre sittplatser och belysning men även genom att skapa mer plats för fotgängare framför bokalerna och en utformning av torget som ytterligare accentuerar bokalerna.

Stadsodlingarna kan framstå som självklara resurser genom att det tillhandahålls plats för odling men det är inte fullt så enkelt. Odlingar på allmän platsmark i Malmö är inte uppdelade i enskilda lotter just för att de ska vara allmänt tillgängliga. Odlarna måste därför se att gemensam odling, snarare än skörden, är av värde. En kollektiv odling innebär i viss mån också krav på den enskilde att samordna med andra och detta kan höja tröskeln för deltagande. Genom att odlingarna är väl synliga i parkerna men framförallt genom att de kräver en återkommande närvaro i området kan de bidra till möten mellan odlare och människor på platserna runtomkring. En förutsättning är dock att den fysiska platsen för odling är avgränsad så att det inte uppstår konflikter, men utan att dessa gränser därmed hindrar kommunikation.

Rosens röda matta är den mest spännande av experimenten med samproduktion längs stråket genom syftet att lyfta fram en underrepresenterad grupp, men där denna grupp inte har tydliga gemensamma intressen. Platsen är dock mycket synlig och det finns goda förutsättningar för framträdande av olika slag. Platsen kan således bilda en resurs genom att vara en scen för olika grupper, och där musik och belysning spelar en viktig roll. Det kräver dock en hel del mod av de som vill ta plats där eftersom platsen är relativt exponerad.

Att samförvalta en plats

I offentliga platser med inslag av deltagande förvaltning är det avgörande både att gruppen i sig känner sig ha en viss autonomi och beslutsrätt men också att det finns en bra kommunikation mellan gruppen och det offentliga (Foster 2011, Ostrom 2000). Brukarnas upplevelse av autonomi och bestämmanderätt är centralt för att de ska vara engagerade men det är inte självklart eller enkelt att beakta detta från den kommunala förvaltningens perspektiv. Nedan listas ett antal aspekter där detta framstår som avgörande för utveckling och förvaltning av mötesplatserna längs med stråket.

En första aspekt är helt enkelt att gruppen av engagerade brukare kan identifiera varandra och skapa lämpliga former för intern kommunikation. Det är först då de kan börja uppfatta sig som en grupp av brukare. Att brukarna ska kunna identifiera varandra handlar i viss mån om fysiska förhållanden som enkla men synliga gränser, överblick över området men också om olika typer av aktiviteter som personer företar sig inom dessa gränser. En person är skejtare och i någon mening engagerad genom att skejta på stapelbädden. Likaså är personer engagerade i Örtagårdstorget om de bor eller har småskalig handel där, och mest om de gör båda delarna på ett mycket synligt sätt. Den svåraste platsen i detta avseende av de studerade fallen är troligtvis Rosens röda matta. Här finns olika grupper som kan använda platsen på olika sätt. En viktig faktor för ömsesidig definition av en brukargrupp är troligtvis här vilka som spelar musik på anläggningen på platsen och vilka typer av arrangemang som ordnas och tillåts.

En annan aspekt av autonomi är förmågan för brukargruppen att upprätta egna regler, att lösa konflikter internt och lokalt, men också att kunna ta beslut som grupp när det gäller större utvecklingsarbeten. Det finns i detta avseende behov av någon slags organisation av brukarna. Detta är inte något som det offentliga kan driva på men däremot understödja på olika sätt. Till exempel i fallet med Rosens röda matta måste det växa fram sätt att reglera hur musikanläggningen används och former för att skapa större evenemang på platsen som drivs av brukarna. Vilka former detta ska ta kan inte kommunen bestämma utan att riskera att kväva den känsla av självbestämmande som är en viktig del att skapa engagemang. Däremot kan kommunen eller andra parter underlätta processen med att hitta former genom att skapa experiment som testar gränser för hur platsen kan användas i samråd med en brukargrupp.

En tredje aspekt av autonomi handlar om brukargruppens kommunikation med kommunen och andra parter med betydande inflytelse över platsen. Det finns en inneboende spänning i hur offentliga platser framstår ur perspektivet som engagerad privatperson eller som kommunal förvaltning. Som privat

engagerad är det platsens potential och risker som är väsentliga medan en kommunal förvaltning måste se platsen i förhållande till andra platser och i relation till övergripande samhälleliga mål (Carmona 2014). Denna spänning kan vara konstruktiv, om perspektiven kompletterar varandra, eller leda till konflikt och ett de facto övertagande av platsen om det ena perspektivet tillåts dominera det andra. En avgörande faktor för om relationen blir konstruktiv är att hitta former för kommunikation inom och mellan förvaltningarna som kan möta de olika typer av frågor som genereras av brukare på en specifik plats. Komplexiteten i denna kommunikation ska inte underskattas. I fallet med Rosens röda matta ska platsen inte bara fungera som park och därmed angå gatukontoret. Det ska kunna ordnas evenemang där det kan vara viktigt att förhålla sig till fritidsförvaltningen eller kulturförvaltningen. Dessutom finns det en stadsområdesförvaltning. För att kommunikation ska kunna fungera krävs någon slags mediator som hjälper till att översätta från brukarperspektivet till de olika förvaltningarna och tvärtom. En sådan mediatorroll utgör en extra kostnad i samförvaltning av platser. Kostnaden kan vara berättigad utifrån både besparingar som möjliggörs och det extra värde som skapas genom samförvaltning men måste ändå tas i beaktande. På stapelbädden finns en etablerad förening och upparbetade kontakter med olika parter inom kommunen. I fallet med bokalerna har MKB lång erfarenhet av att fylla denna funktion genom sin bosociala verksamhet. I utvecklingen av Örtagårdstorget har det också funnits behov av en lyhörd part på kommunen som kunnat lotsa mellan förvaltningar och skapa förståelse för hur frågor måste hanteras. I det fallet har det kanske varit så att de som driver verksamhet i bokalerna i för stor utsträckning lämnat över till MKB att föra fram deras sak. De verkar inte ha uppfattat att det kan finnas en konflikt mellan deras vilja att utveckla sina verksamheter och MKB och stadens intresse att det ska finnas småskalig och fotgängarvänlig handel. När det gäller både stadsodlingarna och Rosens röda matta har formerna ännu inte vuxit fram vilket bland annat beror både på att brukarna ännu inte funnit en stabil organisation.

En fjärde aspekt av autonomi är att kunna upprätta kontrakt som reglerar förhållande mellan engagerade brukare och det offentliga. Att upprätta kontrakt är inte alltid enkelt, eller ens möjligt, för löst sammansatta grupper. I någon form måste dock olika roller och åtagande klargöras. Utan tydliga ömsesidiga åtagande är risken för konflikt mellan förvaltning och brukare uppenbar, vilket troligen yttrar sig helt enkelt i att brukarnas engagemang för platsen försvinner. Bristen på tydliga ömsesidiga åtagande har i fallet med odlingarna lett till konflikter där både brukare och kommun ser brister i den andras agerande och framtiden för en större odling är idag osäker. Det finns alltså ett inneboende problem med kontrakt i samförvaltning eftersom ett syfte

är att rikta sig till grupper som är mindre starka och inte så organiserade från början, det vill säga just de parter som är minst förmögna att skriva kontrakt. Här finns anledning till experimenterande men också vissa lärdomar från tidigare erfarenheter. Ett framgångsrikt sätt kan till exempel vara att arbeta med olika nivåer av överenskommelser som hjälper till att överbrygga klyftorna mellan brukare och kommunal förvaltning såsom föreningen Bryggeriet gjorde i fallet med skejtarna.

En sista aspekt som bör poängteras är att det inte får bli så att en plats i alltför stor utsträckning domineras av en grupp. Då går ju syftet med samförvaltningen förlorat. Det finns alltså från offentligt håll ett intresse att behålla balans och samspel mellan en grupp av kärnbrukare och perifera brukare av platsen. Här är det viktigt att brukargruppen har ett visst ansvar, en viss synlighet och kontaktbarhet inför andra lokala parter. Detta kan ske genom att brukarna är väl synliga och kontaktbara men också genom att de har ett visst beroende av sin lokala omgivning. Det finns dock en risk med denna synlighet som också kan upplevas som utsatthet. Bokalerna utgör ett tydligt exempel eftersom personerna som driver verksamheter och bor i bokalerna nästan alltid finns på plats och har ett tydligt intresse av välvilja från omgivningen. Ett visst lokalt ansvarstagande, synlighet och kontaktbarhet är en kostnad som brukarna bär i samförvaltning av plats. Denna kostnad är inte försumbar även när det gäller en betydande resurs som en bokal kan vara.

En integrerad ansats för socialt hållbara platser

Att samproducera platser har varit en viktig ingrediens i flera omfattande och sinsemellan olika försök att skapa livfulla, socialt hållbara platser längs med stråket från öst till väst i Malmö. Försöken har en speciell relevans för att utveckla platser som annars domineras av boende och storskalig handel. I samtliga fall har kommunen arbetat med att förstärka utvalda grupper och ge dem en tydligare plats i det offentliga rummet och samtidigt arbetat för att behålla en öppenhet och balans. Bokalerna/Örtagårdstorget och Stapelbäddsparken kan, utan att förringa de svårigheter som finns, betraktas som utomordentligt lyckade exempel i dessa avseende. När det gäller stadsodlingarna och Rosens röda matta är dessa försök relativt nya och det är svårt att säga något om hur platserna kommer att fungera ännu. I nuläget går det bara att tydligt se ambitionerna med utveckling av platserna och utmaningarna att skapa ett aktivt bruk och pågående dialog kring platsen.

Det finns en tydlig progression i de fall som diskuterats ovan med avseende på att gradvis öppna upp för att möta grupper som inte har en tydlig organisation innan arbetet startar. I Stapelbäddsparken var och är en viktig part en etablerad förening. I bokalsatsningen utgick MKB från en modell av småskalig handel som kan sägas vara beprövad även om det också krävdes väsentlig nyutveckling till exempel i kontraktsformer. När det gäller stadsodlingar så experimenteras det med att skapa relationer med mycket löst sammansatta parter och även om insatsen är liten i termer av fysisk förnyelse så krävs likväl en utvecklad kommunikation i olika led. I Rosens röda matta kombineras väsentlig fysisk förnyelse med fokus på en brukargrupp som dock inte har någon tydlig organisation. Varje fall har således olika behov och erbjuder olika möjligheter som samproducerade platser. Fallen uppvisar också en spännvidd när det gäller närområdets betydelse för brukargruppen. Odlarna och skejtarna skulle kunna ha varit på helt andra platser medan bokalerna och Rosens röda matta i hög grad är knutna till en specifik plats där lokala nätverk är avgörande för utformning och förvaltning.

Utveckling av platserna har i olika utsträckning präglats av deltagande i utformning och planering. Det är inte självklart att mer deltagande ger ett bättre resultat i slutändan. Skejtparken har inneburit mycket ingående dialog och deltagande för en utvald grupp medan bokalerna hade nästan inget deltagande alls i utformningsskedet. Det viktiga för att skapa en samproduktion av platsen tycks vara att betrakta olika aspekter av utvecklingen som en integrerad helhet där utformning, planering, förvaltning och bruk måste hänga ihop (Carmona 2014). Det är kanske inte heller alltid så fruktbart att betrakta utvecklingen av en plats som en enkelriktad sekvens utan snarare så att alla aspekter av utveckling och bruk alltjämt finns närvarande men olika betonade vid olika tillfällen. I det perspektivet blir det klart att det ständigt krävs bra former för dialog och beslutsfattande över förvaltningsgränser och i förhållande till brukare.

I samproduktion av en plats utgör den fysiska utformningen en viktig komponent men framväxten av institutionella former för samförvaltning är en lika avgörande och integrerad del. Det är tydligt att samproduktion av platser kräver långsiktighet både från förvaltningar och brukargrupp. Det handlar inte bara om att utformning och förvaltning ska hänga ihop utan även att det krävs tid för att skapa lämpliga institutioner bland brukarna. Exempelen pekar också på en rad mer specifika faktorer som viktiga i utvecklingsarbetet och som diskuterats ovan: fysiska former uppmuntrar till ömsesidig identifikation hos brukare men utan alltför starka gränser, behov av mediatorer som förbinder platsspecifika intressen med kommunal förvaltning, behov av kontrakt som reglerar förhållandet mellan brukargrupp och kommun, och behov av former för att skapa ansvar, synlighet och kontakt med brukare för andra parter i närområdet.

Försöken att samproducera mötesplatser längs stråket är synnerligen intressanta som praktiska exempel på arbete med att skapa socialt hållbara platser och en hållbar stad. Fallen visar hur utveckling av offentliga platser kan bli ett medel för nå social hållbarhet. Genom att skapa offentliga rum som engagerar men inte domineras av enskilda intressen kan det skapas ett bredare engagemang i stadens utveckling.

Referenser

- Carmona, M. (2014) The Place-shaping Continuum: A Theory of Urban Design Process. *Journal of Urban Design*, 19(1), pp 2-36.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011) The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), pp 289-300.
- Foster, S. (2011) Collective Action and the Urban Commons. *Notre Dame Law Review*, pp 87.
- Jacobs, J. (1961) *The death and life of great American cities*, Vintage Books Edition.
- Kärholm, M. (2007) The materiality of territorial production. *Space and Culture*, 10(4), pp 437-453.
- Hansen, C. N., & Lagergren, L. (2010) Stapelbädden och sex andra mötesplatser för Malmös unga: En studie av Malmö stads satsning på ”Mötesplatser för unga” 2007 – 2010. (No. 12). Rapport från Fritidsvetenskapligt program, Malmö högskola.
- Ostrom, E., (2000) Crowding out citizenship. *Scandinavian Political Studies*, 23(1), pp 3-16.
- Rydin, Y. & Pennington, M. (2000) Public participation and local environmental planning: the collective action problem and the potential of social capital. *Local Environment*, vol. 5 nr. 2, pp 153-170.